

ПРИНЦИПИ НА МЕДИЦИНСКАТА МЕДИАЦИЯ В БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО

Доц. д-р Елица Куманова
Русенски университет „Ангел Кънчев“
Доц. д-р Николина Ангелова
Русенски университет „Ангел Кънчев“
Доц. д-р Кирил Панайотов
Русенски университет „Ангел Кънчев“

PRINCIPLES OF MEDICAL MEDIATION IN BULGARIAN LEGISLATION

Assoc. Prof. Elitsa Kumanova, PhD
Angel Kanchev University of Ruse,
Assoc. Prof. Nikolina Angelova, PhD
Angel Kanchev University of Ruse
Assoc. Prof. Kiril Panajotov, PhD
Angel Kanchev University of Ruse

Резюме: Изследването на принципите на организацията на дейността на здравните медиатори може да се основава на дихотомията принципи на правото и принципи в правото. Същевременно то се основава на сравнителноправен анализ между принципите на медиацията като средство за разрешаване на правни спорове и принципите на посредничеството между уязвими групи лица и държавни институции по отношение на реализиране на здравни права.

Ключови думи: *медиация, здравни медиатори, правни принципи*

Abstract: The study of the principles of the organization of the activity of health mediators can be based on the dichotomy of principles of law and principles in law. The study is based on a comparative legal analysis between the principles of mediation as a means of resolving legal disputes and the principles of mediation between vulnerable groups of persons and state institutions with regard to the realization of health rights.

Key words: *mediation, health mediators, legal principles*

DOI: <https://doi.org/10.36997/MDPS2022.9>

Въведение

Здравните права на гражданите са сред основните човешки права, гарантирани в международни и национални нормативни актове. Тяхното институционализиране се свързва, от една страна, с принципите на политикоправния ред в социалната държава, а от друга – със защитата на правата на уязвимите групи лица.

Дефиницията за здраве на Световната здравна организация (СЗО), която се съдържа в Преамбюла на нейната Конституция, ратифицирана на 7 април 1948 година, като синтезиран политически израз на определение, е основание за изследване на категорийната същност на здравето. „Здравето е пълно физическо, психическо или социално благополучие на индивида, а не само липсата на болест или недъг”. Експертна група на СЗО предлага друго определение, което разглежда здравето в широк и тесен смисъл. В широк смисъл „здравето е състояние или качество на човешкия организъм, изразяващо адекватното функциониране на организма при дадени условия – генетични и от околната среда”. В тесен смисъл здравето е определено като „липсата на „явни данни за заболяване и че дадено лице функционира нормално”, т.е. се приспособява към окръжаващата среда и отговаря на определени стандарти от общоприетите критерии за дадена възраст, пол, общност и географски регион и отделните органи и системи на тялото функционират адекватно и във връзка един с друг, създавайки състояние на равновесие.

Изложение

Правото е форма на социална свобода, която обхваща всички сфери на обществения живот. Една свободна страна се отличава от страна, управлявана произволно, по това че в първата се съблюдают великите принципи, известни като „върховенство на закона”. (Хайек 2004). Юридическата мяра на свобода има основно значение за отношенията в гражданското общество, за да може „максимата на волята да важи като принцип на всеобщо законодателство” (Кант 1993) .

Институционализирането на здравето като правно значимо благо е резултат от извеждането на характеристиките на функциите на държавата като организация. Здравните права са от категорията на социалните права. Дейностите по опазване на общественото здраве

са в кръга на реализиране на управленската функция на държавата, основана на правни принципи.

Проблемът за същността на правните принципи неизменно съпътства развитието на правната наука. Първото успешно преодоляно предизвикателство е разграничаването на техния смисъл като правни основания, изследвани от правната философия и като основни начала на правната система, разглеждани през призмата на правната теория. Същевременно този дуализъм на понятието се оказва успешно възпълтено при реализирането на правотворческия процес в Република България. Видовете правни принципи могат да бъдат определени по многообразен начин с оглед подхода към правото като смисъл и въобще като явление, от там произтича и различната им природа като общи и отраслови (Маринова 2009).

На следващо място, правните принципи условно могат да се разглеждат в два аспекта – като принципи на правото и принципи в правото. Това разделение не се припокрива с обособяването им на общи и особени, а се отнася до възможността тяхното институционализиране да гарантира в различна мяра правата на гражданите. Субективните права възникват в резултат на съвместното действие на правните норми и правните принципи. Това възникване не е автоматично, а чрез признаване на общата съгласуваност на правния порядък. Чрез акта на признаване субективното право получава юридическа сила и възможност да действа като юридическо правило за поведение, съвместимо с правопорядъка (Ташев 2010). Така правото предоставя на правните субекти възможности за самоопределение и проява на свободна воля и се превръща в мяра на социална свобода, за да покаже едно специфично състояние на степента на обвързващата сила и важност на правната субстанция, като съизмеримост на противопоставени позиции по повод блага (Михайлова 2001).

Общественото взаимодействие се осъществява интерактивно и правото следва този модел на обществен диалог, като налага императивни правила за поведение на страните. Правните норми са общи и абстрактни правила, чрез които се изгражда юридическият дискурс. Юридическият дискурс е общ и абстрактен модел, който се осъществява чрез реални правоотношения и правни връзки между правните субекти. Чрез модела на юридическия диалог двете страни получават от правото свои правни позиции като юридически модели на свобода (Дачев 2004).

Принципът на установяване на параметри на свобода е следният: свободата на личността завършва там, където започва свободата на другите личности. По този начин правото става определител на мярката на свобода. Ако тази мяра е произволно установена, тогава правото не ще може да изпълнява основната си функция да поддържа хомеостазиса в обществото. Затова правото трябва да се разглежда като „установена в закон обективно необходима равна мяра на свобода” (Бойчев 2003).

Биосоциалната природа на човека предопределя признаването и гарантирането на широк спектър от лични, политически, социални и културни права, като израз на потребностите и интересите на индивида, по целите си и ролята си за осигуряване развитието на човешката личност. Декларация за правата на човека регламентира правото на всеки човек на жизнено равнище, включително прехрана, облекло, жилище, медицинско обслужване и необходимите социални грижи, което е необходимо за поддържане на неговото и на семейството му здраве и благосъстояние. Същевременно всеки гражданин може да потърси съдействие от държавен орган, когато неговите права са нарушени или застрашени.

Правото на защита е сред основните права на гражданите на Република България и е гарантирано от разпоредбите на Конституцията. Правото на защита по чл. 56 от Конституцията има всеобщ, универсален характер. Посочената разпоредба може да действа и самостоятелно като последна защитна възможност, щом други не са предвидени. Правото на защита може да има различни проявни форми, в това число и обяснения и изслушване на гражданите, чийто права и законни интереси са застрашени от различни държавни органи и институции. Реализирането на правото на защита на българските граждани може да се осъществи по два основни начина – със съдействие на институция и без съдействие на институция, които предопределят и основното подразделение и съответните функции на защитните средства, а оттам – и алтернативните способности за решаване на спорове.

Създаването на Закона за медиацията беше продиктувано от потребността от въвеждане на нови институции и механизми за разрешаване на правни и други спорове. Такъв алтернативен способ за извънсъдебно разрешаване на спорове е и медиацията. Въвеждането на медиационната процедура в българското законодателство е значи-

телно облекчена от процеса на неговото хармонизиране с това на останалите европейски страни на основание постановките на четирите препоръки на Комитета на министрите на Съвета на Европа, насърчаващи прилагането на медиацията в областта на административно, гражданското, семейното и наказателното право и резолюциите на ООН относно медиацията по наказателни дела. Непосредствената цел на Закона за медиацията е да създаде правна рамка за разрешаване на спорове чрез участието на трето лице – медиатор, което да подпомага страните при постигане на споразумение.

Медиацията стои над съдържанието на конфликта, който подлежи на разрешаване, и същевременно подчертава личната отговорност на спорещите при вземането на решения, засягащи техния живот. В тази връзка медиацията може да се дефинира като процес, при който участниците с помощта на неутрално трето лице (или лица) систематично отделят спорните въпроси с цел да създадат варианти, обмислят алтернативи и достигнат до взаимноизгодно решение, което да отговаря на интересите на страните.

Възприемана като целенасочена интервенция за справяне с конфликти, медиацията е предназначена да урежда спорове и редуцира конфликтите, както и да осигури форум за вземането на самостоятелни решения. Медиацията се провежда съгласно определени законови принципи, които на практика я отличават от другите процедури за разрешаване на спорове и особено от съдебния процес. Тези принципи на медиацията отразяват нейните най-съществени елементи и са общи за всички видове медиационни производства. Основните принципи на медиацията са: доброволност, равнопоставеност, неутралност, безпристрастност, поверителност и прозрачност.

Най-важният принцип на медиация е доброволността. Това означава, че страните по спора напълно автономно и свободно решават дали да участват в медиация и освен това разполагат с възможността във всеки един момент по свое желание да се оттеглят от вече започнало производство.

По време на медиационната процедура на страните трябва да бъдат гарантирани равни възможности за участие. Тази равнопоставеност следва да бъде разбрана в два аспекта: първият – с оглед възможността на всяко лице, което иска да участва в такава процедура да може да го стори; и второ – при вече започнало медиационно производство на страните да се осигурят еднакви равни възможности за

активно участие в процеса.

Принципът на неутралността изисква медиатора да не налага уреждане на спора или да напътства страните за постигане на конкретни споразумения. От страните по медиация зависи да се споразумеят и да постигнат свое общо споразумение, а ролята на медиатора е да улеснява този процес. Неутралността признава властта на страните да достигнат до свои собствени споразумения относно собствените си дела по начин, който ги устройва най-добре.

Принципът на безпристрастността вмениява в задължение на медиатора да гарантира, че никоя страна не е поставена в по-неблагоприятно положение поради страх от физическа разправа или заплаха за убийство или телесна повреда и да ръководи производството по начин, осигуряващ равновесие в позициите на страните.

Принципът за поверителност изисква медиацията да се провежда при закрити врати, като обсъжданията, станали известни по време на сесиите, трябва да се разглеждат и възприемат като поверителни. При медиацията страните по спора желаят информацията от извънсъдебното производство да остане поверителна, включително и след като той бъде разрешен чрез споразумение и то бъде изпълнено.

Цитираните принципи на осъществяване на медиация се отнасят до решаване на спорове. Същевременно законодателят е предвидил специални правила относно дейността на здравните медиатори чрез издаването на подзаконов нормативен акт – Наредба №1 от 19.08.2020 г. за изискванията за дейността на здравните медиатори. Съгласно чл. 2, ал.1 здравните медиатори подпомагат дейността на общините по провеждане на политики в областта на здравната профилактика сред населението и на лекарите при и по повод на предоставяната медицинска помощ. Те подпомагат достъпа до медицинска помощ на лица от уязвими групи; осъществяват дейности по промоция на здравето; оказват съдействие на общопрактикуващите лекари, на лекарите по дентална медицина и на регионалните здравни инспекции; оказват помощ на лица от уязвими групи при взаимодействие с държавни и общински органи и институции във връзка с предоставяне на медицинска помощ, интегрирани здравно-социални услуги и осъществяване на дейности в областта на здравната профилактика.

На здравната профилактика се отдава водещо място при осъществяване на здравната функция на държавата, независимо че досега нейните теоретични и организационни аспекти не са достатъчно

осветлени от методологична и методична гледна точка. Основно се разглеждат частни проблеми на профилактиката, разработките имат повече общотеоретичен характер и по-малко специфичност и конкретност, слабо е разработена научната база за практическото ѝ реализиране, не е достатъчно детайлизиран понятийният апарат. При провеждане на профилактичните мероприятия от здравните заведения и другите държавни и обществени органи и организации липсва координираност, приемственост и последователност в съвместната им дейност. Значение има и обстоятелството, че медицинските кадри и здравната мрежа не са подготвени за решаване на профилактичните задачи и не носят отговорност за провеждането им, отсъстват точни критерии за здравето и оценка за неговите степени, както и методи за разпознаване на началните стадии в неговите отклонения.

Опитът в развитите страни показва, че профилактиката представлява више равнище на развитието и запазването на общественото здраве, което може да се осигури пълноценно само ако то се превърне в целенасочена дейност на цялото общество. Задачите на профилактиката се сливат, от една страна, със задачите на медицинската наука и практика, и от друга – със задачите от държавните и обществените органи, които определят условията и начина на живот.

Съдържанието на понятието „профилактика“ и нейните задачи са се променяли през годините, като дори и в настоящия момент не съществува единство в определението на това понятие. Едни автори я определят като съвкупност от държавни и обществени мероприятия, други – като комплекс от социално-икономически и медицински мерки, трети – като съвкупност от социално-хигиенни, противоепидемични и медицински мерки. Все повече се налага определението, че профилактиката представлява система от комплексни държавни и обществени мероприятия, насочени към отстраняване на вредни фактори на здравето и обезпечаване на всестранно развитие на физическите и духовните сили на човека и активно дълголетие. Под профилактика трябва да се разбира създаването на условия на живот и труд в обкръжаващата среда, формирането на фактори, обстоятелства и навици – изключващи или намаляващи заболяемостта на населението, т.е. създаване на оптимални условия на живот и труд.

Ролята на здравните медиатори е приоритетна по отношение на създаването на оптимални условия на живот и труд на уязвимите социални групи чрез спазване на следните принципи – отговорност;

спазване и зачитане на човешките права и правата на хората с увреждания; зачитане достойнството на личността; зачитане правото на изразяване на мнение и изслушване; конфиденциалност; индивидуален подход; непрекъснатост и приемственост; своевременност; междуинституционално сътрудничество.

Сравнителноправният анализ на разпоредбите, относими към медиацията и медицинската медиация, води до следните изводи:

- Принципите на медиацията и на медицинската медиация са уредени в различни по степен нормативни актове с оглед тяхната йерархия. Принципите на медиацията са уредени в закон като пряк по степен подконституционен нормативен акт. Дейността на здравните медиатори е уредена с наредба като подзаконов нормативен акт.

- От гледна точка на дискурсна теория медиацията се отнася до реализиране на защитния правов ред, а медицинската медиация – до регулативния правов ред.

- Медицинската медиация може да се разглежда в контекста на спонтанния правов ред (Вълчева-Куманова 2008).

- Здравните медиатори са посредници между интересите на определени категории правни субекти и държавните институции. Те имат роля за превенция на евентуални правни спорове, а не съдействат за тяхното решаване.

- Към сравняваните типове медиация е относим принципът на равнопоставеност като фундаментален принцип на правото. Равната мяра на свобода е принцип, който обуславя функционирането на държавата като политическа организация.

Заклучение

Правата на гражданите се възприемат едновременно като правно признато средство за осигуряване на социални блага и като възможност за избор на модел за правомерно поведение. Те се превръщат в юридическото измерение на свободата и това е тяхната най-дълбока същност като призната от позитивното право мяра за свобода и в крайна сметка – мяра за социална свобода, основана на принципите на правото.

Използвана литература

1. Бойчев, Г. (2003). *Правова държава*. София: Св. Климент Охридски.
Boychev, G. (2003). *Pravova darzhava*. Sofia: Sv. Kliment Okhridski.
2. Вълчева-Куманова, Е. (2008). *Правов ред и пазарен ред*. Русе: Научни трудове на РУ, с. 12-16.
Valcheva-Kumanova, E. (2008). *Pravov red i pazaren red* Ruse: Nauchni trudove na RU, s. 12-16.
3. Дачев, Л. (2004). *Юридически дискурс*. Русе: Свидя.
Dachev, L. (2004). *Yuridicheski diskurs*. Ruse: Svida.
4. Кант, И. (1993). *Критика на практическия разум*. София: БАН.
Kant, I. (1993). *Kritika na prakticheskiya razum*. Sofia: BAN.
5. Маринова, С. (2009). *Относно правните принципи и смисъла на системата*. Русе: Научни трудове на РУ, с. 66-71.
Marinova, S. (2009). *Otnosno pravnite printsipi i smisala na sistemata*. Ruse: Nauchni trudove na RU, s. 66-71.
6. Михайлова, М. (2001). *Теория на правото*. София: Фенея.
Mihaylova, M. (2001). *Teoriya na pravoto*. Sofia: Feneya.
7. Ташев, Р. (2010). *Обща теория на правото*. София: Сиби.
Tashev, R. (2010). *Obshta teoriya na pravoto*. Sofia: Sibi.
8. Хайек, Ф. (2004). *Пътят към робството*. София: Мак.
Haiyek, F. (2004). *Putyat kam robstvoto*. Sofia: Mak.

За контакти:

Доц. д-р Елица Куманова
Русенски университет „Ангел Кънчев“
E-mail: ekumanova@uni-ruse.bg

Доц. д-р Николина Ангелова
Русенски университет „Ангел Кънчев“
E-mail: nangelova@uni-ruse.bg

Доц. д-р Кирил Панайотов
Русенски университет „Ангел Кънчев“
E-mail: kpanayotov@uni-ruse.bg